

"БЕКТЕМИН"

С. Нааматов атындагы НМУнун
Илим жана өнүктүрүү боюнча
проректору, ф.и.д., проф.м.а

Жантаев А. С.

2021-ж.

Омурова Айна Молдогазиевнанын 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган “Дене тарбия багытындагы студенттердин кеп ишмердүүлүгү өстүрүүнүн методикасы” деген аталыштагы диссертациясына жетектөөчү мекеме иретинде С. Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университетинин кыргыз тили жана адабияты кафедрасынын

КОРУТУНДУ ПИКИРИ

Диссертациялык иштин темасы актуалдуу. Анткени, 2019-жылдан берки бүткүл дүйнө элдерин бушайманга салган жугуштуу дарт адамзатка анын сак-саламатчылыгы эң башкы байлык катары алдыңкы орунда тураарын катуу эскертип өттү. Ушундан улам, быйылкы жыл өлкөбүздө Кыргыз Республикасынын президенти Жапаров Садыр Нуркожоевичтин “Инсандын руханий адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене тарбиясынын” жылы катары жарыялангандыгы да бекеринен эмес.

Окумуштуу Е. Д. Никитина белгилегендей, дене тарбия окуу жайларынын бүтүрүүчүлөрү болочок педагогдук ишмердүүлүккө даярдануу менен балдар менен тил аркылуу пикир алышып иштешкендиктен, дене тарбиясынын ден соолукту чыңдоочу, кайра калыбына келтирүү дене тарбиясынын адистери болобу, спорттук менеджмент же орто жана жогорку билим берүүнүн окутуучулары, спорттун кайсы бир түрү боюнча машыктыруучу болобу, баары бир кеп ишмердүүлүгү аркылуу бири-бири менен баарлашууга түздөн-түз байланышы болоору бул – чындык.

Бирок ошентсе да, дене тарбия адистиктерине кыргыз тилин окутуу жаатында бир катар *карама-каршылыктар* орун алып келди. Алар:

- совет мезгилиндеги жетимиш жыл ичинде андан кийин да эгемендүүлүктөгү отуз жылдан ашуун убакытта, дээрлик бир кылымга тете мезгилде дене тарбия предметине сабак катары анчалык маани берилбей, экинчи планга сүрүлүп калуусу, атүгүл алыскы аймактарда да дене тарбия

экинчи планга сүрүлүп калуусу, атүгүл алыскы аймактарда да дене тарбия предмети орус тилинде окутулуп, кесиптик терминдер орус тилинен которулбастан (налево, направо, кругом ж.б.) ошол боюнча калгандыгы;

- жогорку окуу жайларында да дене тарбия дисциплиналарындагы анын кыргыз тилинде окутулушунда эмдигиче формалдуулуктун окүм сүрүүсү;

- спорттук терминдердин толук түрдө кыргыз тилине так, туура которулбагандыгынан студенттердин сөзгө, кепке маани бербей, сөз байлыгынын жардылыгы;

- студенттердин кыргызча кеп ишмердүүлүгүн өнүктүрүүгө арналган атайын илимий изилдөөнүн жүргүзүлбөгөндүгү;

- дене тарбия предметине көңүл бурулбагандыктан, кыймылдуу аракеттердин жоктугунан улам, айрым өспүрүм улан-кыздардын арасында кечке компьютерде отура бергендиктен улам да дене түзүлүшүндөгү мүчүлүштүктөр же кыймылсыздыктын ар кандай илдеттеринин пайда болуусу;

- мектептерде жана жогорку окуу жайларында дене тарбия сабактарында жаштардын дене боюнун, колу-бутунун булчундарынын туура өсүүсүнө машыктыруучу кыргыз элинин улуттук кыймылдуу спорт оюндарынын, акыл-эс маданиятына көнүктүрүүчү ар кыл элдик дидактикалык сөз оюндарынын дегеле практикаланбагандыгы, кыргызча окутулбагандыгы;

- Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын уюшулганына 60 жылдан ашса да бүгүнкү күнгө чейин кыргыз тилинен илимий иштер жазылбай келгендиги, кыргыз тилинде диссертациялардын жакталбагандыгы;

- дене тарбия мугалимдери үчүн талапка ылайык кыргызча толук кандуу окуу куралы, методикалык колдонмолор, окуу-методикалык куралдардын жоктугу, окуу программалары окуу жайынын өзгөчөлүгүн эске алуу менен кошумча иштелмелерди талап кылары, дене тарбия багытындагы мугалимдердин кыргызча кеп ишмердүүлүгүн өнүктүрүү боюнча илимий изилдөөлөр болбогондугу ж.б.у.с. көйгөйлөр жана карам-каршылыктар иштин актуалдуулугун тастыктоо менен бирге эле аталган теманы тандап алып, анын үстүндө иштөөгө негиз болгон.

Иштин максаты, милдеттери илимий деңгээлде ишке ашырылган. Диссертациялык иштин объектиси – кыргыз тили жана адабиятын дене тарбия адистигиндеги студенттерге окутуу процесси. Изилдөөнүн предмети болуп, кыргыз тили жана адабиятын дене тарбия адистигиндеги студенттерге окутууда студенттердин кеп ишмердүүлүгүн өстүрүү болгон.

Диссертациянын жаңылыгы:

- кыргыз тили жана адабияты дисциплинасын окутууда дене тарбия адистигиндеги студенттердин кыргызча сөздүк корун байытуу, тилдик рухий асыл дөөлөттөр, адамдын сак-саламатчылыгы тууралуу баалуулуктук түшүнүктөрү учурдагы заманбап окутуп-тарбиялоо технологиясы менен тастыкталган;

- кыргыз тили жана адабияты дисциплинасын окутууда студенттердин кыргызча кепин байытуунун дидактикалык принциптери аныкталды жана кеп ишмердүүлүгүн өстүрүү методикасынын модели иштелип чыгып, окуу процессинде сыноодон өткөрүлгөн.

- кыргыз тили жана адабияты дисциплинасын окутууда дене тарбия адистигиндеги студенттердин угуу, окуу, сүйлөө, жазуу кеп ишмердүүлүгүн калыптандыруунун илимий-теориялык жана илимий-методикалык негиздери алгачкы ирет иштелип чыгып, практикага сунушталган.

Теманын илимий мазмундук жактан негизделиши талаш жаратпайт. Илимий иштин материалдары жогорку окуу жайларында кыргыз тили жана адабиятын жаңыланган багытта окутууда, кыргыз тилин окутуунун жумушчу программаларын, стандарттарын, концепциясын, окуу-методикалык комплекстерди түзүүдө, дене тарбия адистигинен тышкары филолог эмес адистиктеги факультеттердеги студенттерди даярдоодо жана бул темага байланыштуу илимий изилдөөлөрдү улантууда пайдаланууга болот.

Изилденген темага байланыштуу диссертанттын жарыяланган эмгектеринин саны, мазмуну талапка жооп берет. Изилдеген тема үстүндө көп жыл иштегени көрүнүп турат. Изилдөөнүн структурасы кандидаттык диссертацияларга коюлган талаптарга жооп берет.

“Жогорку окуу жайларында кыргыз тилин окутууда студенттердин кыргызча кеп ишмердүүлүгүн өстүрүү жаатындагы илимий-теориялык жана илимий-методикалык изилдөөлөрдү талдоо” аттуу биринчи главада кыргыз тилин окутуу боюнча жогорку окуу жайларынын окуу-нормативдик документтери, окуу-методикалык куралдары, илимий изилдөөлөр талдоого алынган. Бүгүнкү күндө жогорку окуу жайларында кыргыз тилин окутуунун методикасы жаатында профессорлор К. Д. Добаев, Ж. А. Чыманов, В. И. Мусаева, А. С. Мукамбетова, К. А. Биялиев, М. М. Сыдыкбаева, Т. Маразыков ж.б. үзүрлүү эмгектенип жаткандыгы жана дене тарбия адистигиндеги студенттерге кыргыз тилин жана адабиятын окутуу боюнча атайын илимий-изилдөө иштеринин аткарылбагандыгы белгиленген. Ошону менен бирге эле изилдөөдө, негизинен, белгилүү дидакт Я. А. Коменский, К. Д. Ушинский, В. А. Сухомлинский баштаган кийин В. И. Максимов, Ж. А. Чыманов ж.б. бир катар окумуштуулар уланткан жалпы дидактикалык

принциптерге таянуу менен дени сак муунду даярдоодо студенттердин сөздүк корун терминдер, кесиптик сөздөр менен байытуу аркылуу алардын кыргызча кеп ишмердүүлүгүн өнүктүрүү менен аларды болочоктогу мугалимдик кесибине даярдоо оң натыйжаны алып келери аныкталган.

“Кыргыз тилин жана адабиятын окутууда дене тарбия адистигиндеги студенттердин кеп ишмердүүлүгүн өстүрүү боюнча изилдөөнүн материалдары жана методдору” аттуу диссертациянын экинчи главасында изилдөөнүн объектиси менен предмети төмөнкүдөй аныкталган:

Изилдөөнүн объектиси: Кыргыз тили жана адабиятын дене тарбия адистигиндеги студенттерге окутуу процесси.

Изилдөөнүн предмети - Кыргыз тили жана адабиятын дене тарбия адистигиндеги студенттерге окутууда кеп ишмердүүлүгүн өстүрүү.

Изилдөөдө тарыхый-хронологиялык метод аркылуу кыргыз тили боюнча кыргыз алиппелеринен баштап, алгачкы окуу куралдары, окуу-методикалык колдонмолор, илимий иштер, диссертациялык эмгектер талдоого алынган. Ошондой эле, байкоо методу аркылуу алгачкы билим деңгээлдери аныкталса, салыштыруу жана жалпылоо методдору аркылуу студенттердин коммуникативдик окуу материалдарын өздөштүрүү деңгээлдери белгиленген. Тажрыйбанын бардык этабында аңгемелешүү, сурамжылоо анкета алуу методдорун колдонулуп, талдоо, анализдөө жана статистикалык методдордун жардамы менен эксперименттин натыйжалуулугу аныкталган.

Кыргыз тили жана адабиятын окутууда дене тарбия багытындагы студенттердин кеп ишмердүүлүгүн өнүктүрүү жаатында иштелип чыккан ыкмалар, методдор студенттерге аталган дисциплинаны окутуу процессинде педагогикалык экспериментте сыноого коюлуп, тиешелүү жыйынтыктар алынган. Педагогикалык эксперименттик метод жогоруда айтылган окуу программасынын негизинде ишке ашырылган. Аталган программа диссертациялык эмгектин тиркемесине киргизилген.

Эксперименталдык база катары Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын педагогика, аскерге чейинки даярдык жана спорт факультеттери алынган. Ар бир главада диссертант жыйынтыктуу илимий корутундуларды жасай алган. Диссертант изилдөөгө алган темасын жакшы өздөштүргөн, иштин проблемасын түшүнгөн, изденүүчү катары өз ойлорун бир топ анализдер менен көрсөткөнгө жетишкен.

Диссертациянын корутундусунда изилдөөнүн негизги жыйынтыктары жалпылаштырган. Диссертанттын эмгегинде белгиленген максат, милдеттер изилдөө процессинде мүмкүн болушунча толук ишке ашкан. Кыргыз тилин жана адабиятын окутууда дене тарбия адистигиндеги студенттердин кеп

ишмердүүлүгүн өстүрүү боюнча системалуу изилдөө менен аталган эмгекте диссертант өзүнүн аргументтүү, ишенимдүү, кыйла жагынан жаңы илимий корутундуларды чыгарууга жетишкен.

Авторефераттын мазмуну, жоболору диссертациялык иштин мазмуну менен шайкеш келердигин белгилейбиз. Анда диссертациянын мазмунунан ашыкча берилген маалыматтар жок. А. Омурованын диссертациялык изилдөөсү диссертант тарабынан жекече аткарылган илимий иш экендиги айкын, алар диссертанттын илимий иштеринин мазмунунан тастыкталып келет. Изилдөөдө кыргыз тилин жана адабиятын окутууда дене тарбия адистигиндеги студенттердин кеп ишмердүүлүгүн өстүрүү боюнча кеңири изилдөөгө алынган. Диссертанттын изилдөө ишинде илимий стиль сакталган, ойлор түшүнүктүү чагылдырылып, мамлекеттик тилдин талаптарына жооп берет. Чыгарылган жыйынтык пикирлер тармактык мааниге ээ, конкреттүү тарыхый-адабияттык жагынан логикалуу жана системалуу, кыргыз тилин окутуунун методикасы илими үчүн маанилүү жаңылыктан болуп саналат. Диссертациялык изилдөөнүн натыйжасында алынган теориялык жана практикалык тыянактары УАКтын “Илимий даражаларды ыйгаруу эрежелерине” толук туура келет.

Диссертант бул илимий иликтөөсүндө көп материалдарды, маалыматтарды алып таанышып, жетишерлик адабияттарды колдонуп көп жылдар изденип, көтөрүлгөн проблемасын илимий деңгээлде ачып берүүгө аракет жасаган. Ошого карабастан изилдөөдө орун алган айрым кемчиликтерди көрсөтүү керек.

Диссертацияда жана авторефератта айрым стилдик жана пунктуациялык каталар жолугат;

Жогоруда айтылган кемчилик диссертациянын жалпы деңгээлине залака кетирбейт.

Жыйынтыктап айтканда, Айна Омурованын “Дене тарбия багытындагы студенттердин кеп ишмердүүлүгүн өстүрүүнүн методикасы” деген аталыштагы диссертациялык изилдөөсү Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссиясы тарабынан кандидаттык диссертацияларга коюлган талаптарга жооп берет. Диссертант А. Омурова 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу.

Диссертациялык иш С. Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университетинин кыргыз тили жана адабияты кафедрасынын 2021-жылдын 8-июнундагы отурумунда талкууланды. Диссертациялык ишти талкуулоого филология илимдеринин доктору, профессор С. О. Байгазиев, филология

илимдеринин доктору, профессор А. С. Жантаев, п.и.к., доцент. Б. Аман кызы, ф.и.к., доц. м.а. А. К. Чолпонбаев, ф.и.к., окутуучу З. Т. Исакбаева, ф.и.к., окутуучу Т. С. Дүйшеева, ф.и.к., окутуучу Т. А. Өмүрканов, ф.и.к., доц. м.а. Г. Сатылган кызы, п.и.к., доцент Н. А. Бийгелдиева, окутуучу Г. С. Үсөналиева, окутуучу Т. Аскар уулу, окутуучу А. С. Мукашовалар катышышты.

Корутунду пикир кыргыз тили адабияты кафедрасынын башчысы педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Аман кызы Бакытгүл тарабынан жыйынтыкталып түзүлдү.

Отурумдун төрайымы,
п.и.к., доцент:

Аман кызы Б.

Катчы:

Керимкулова Э.

Б. Аман кызынын жана Э. Керимкулованын колдорунун тууралыгын тастыктай.

НМУнун кадрлар бөлүмү

Дата: 13.10.2013
от: 13.10.2013
№: 13.20.623

Коп тамгасын тастыктаймын
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ